

NUTQ TA'SIRCHANLIGINI OSHIRISH USULLARI

Yuldashev Avaz Jumayevich

O'zbekiston Xalqaro Islom Akademiyasi huzuridagi
Malaka oshirish oshirish markazi Samarqand viloyati mintaqaviy filiali
“Ijtimoiy va mutaxassislik fanlari” kafedrasida katta o'qituvchisi

Abstract: This article provides information on how to increase the effectiveness of speech and the effectiveness of using these methods.

Key words: artistic speech, anaphora, gradation, inversion, intonation, proverbs, phraseologisms, description, interpretation and description.

Аннотация: В данной статье представлена информация о том, как повысить эффективность речи и эффективность использования этих методов.

Ключевые слова: художественная речь, анафора, градация, инверсия, интонация, пословицы, фразеологизмы, описание, толкование и описание.

Annotatsiya: Ushbu maqolada nutq ta'sirchanligini oshirish usullari va bu usullardan usullardan foydalanish orqali samaradorlikka erishish mumkinligi haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: badiiy nutq, anafora, gradasiya, inversiya, intonatsiya, maqollar, frazeologizmlar, tasvirlash, izohni qo'llash va ta'riflash.

O'qituvchi nutqining badiiy nutq me'yorlariga mosligi asosiy shartlardan biri hisoblanadi. Ammo bu nutq ta'sirchanligini oshirishning muhim sharti emas. O'qituvchi nutqining to'g'ri va aniq bo'lishi bilan birga uning obrazli va ifodali bo'lishi ham muhimdir.

Nutq ta'sirchanligini oshirishda maqollardan, frazeologizmlardan, iboralardan ham foydalanish mumkin. Shuningdek, bunda anafora, gradasiya, inversiya, intonasiya kabi stilistik usullardan foydalanish orqali ham ma'lum bir samaradorlikka erishish mumkin.

Anafora - har bir jumladan so'ng ayrim so'z yoki jummalarni qayta-qayta ishlatish. Bunday takrorlalar nutqqa o'ziga xos ritm berib, u nutqning ifodaliligini oshirishga yordam beradi. Masalan, «Vatan – bu Ona er, Vatan – bu o'z uyimiz, Vatan – bu o'riklar oppoq bo'lib gullagan bog', Vatan – bu bolaligimda yugurgan tuproqli ko'chalar!». Bu gapdagi «Vatan - bu» so'zining takrorlanishi nutqqa o'ziga xos ritm berib ta'sirchanligini oshirdi.

Gradasiya – gapdagi so'z yoki jummalarning sifat o'zgarishiga ko'ra ketma-ket joylashtirishdir. Masalan, «Men Insondek tug'ilmoq, yashamoq, nom qoldirmoq uchun kurashdim!». Bu gapdagi «tug'ilmoq», «yashamoq» va «nom qoldirmoq» so'zlari amalga oshirish ketma-ketligiga ko'ra joylashtirilgan.

Inversiya - gap mazmuniga urg'u berish maqsadida so'zlarning odatiy joylashish tartibini o'zgartirish. Masalan, «Men oppoq tongni ko'rish uchun erta turdim» gapidagi «erta turish» fe'lini ajratib ko'rsatish uchun gap tartibini quyidagicha o'zgartirish mumkin: «Men erta turdim, oppoq tongni ko'rmoq uchun!».

Intonatsiya – nutq ohangini mazmuniga ko'ra o'zgartirish. Intonasiya mantiqiy va hissiy-ekspressiv ko'rinishda bo'lishi mumkin. Mantiqiy intonatsiyaning maqsadi gapda muhim o'rin tutadigan alohida so'z va jummalarni ajratib ifodalash.

Hissiy-ekspressiv intonatsiya o'qituvchiga nutqi davomida fikr bildirayotgan insonlar, voqea va hodisalarga nisbatan o'z munosabatini bildirish imkonini beradi. Bunday intonatsiya o'qituvchining haqiqiy his-tuyg'ularini ifodalashi lozim. Aks holda u o'quvchilarga salbiy ta'sir etishi mumkin.

O'qituvchining nutqiy faoliyati faqat ob'ektiv axborot berishni emas, balki tinglovchilar sezgilarini qo'zg'otishga, ularning fikrlarini faollashtirishga qaratilsagina kutilgan natijalarga erishish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Nutq ta'sirchanligini oshirish uchun quyidagi usullardan foydalanishingiz mumkin:

1. Dastlab ta'sirchanlik qiluvchini e'tiborli eshitish. O'zingizni qarshi keladi, ko'z yashiring va e'tibor bilan eshitishni o'rganing.

2. O'zingiz o'z fikrlaringizni boshqalarga izohlay olganingizda, yoritgich so'zlardan foydalaning va fikrlaringizni rasimga oling.

3. Fikr-mulohazalarni boshqalarga yetkazish uchun hamda hozirgi holatni tushunish uchun "sen" va "men" so'zlarini o'rganishingiz kerak.

4. Mantiqiy va sababliligi yuritadigan bo'lgan munosabatlarni o'rganing va ularni komil ko'rsatishni o'rganing.

Bu usullar bilan, nutq ta'sirchanligini oshirish mumkin. Umuman, ko'proq mashq bilan nutq ta'sirchanligini oshirishga yordam beradi.

Nutqning ta'sirchanligini oshirishning muhim jihatlaridan yana biri –bu har qanday mavzuda ravon va uzluksiz gapira olishdir. Uzluksizlik ba'zan mavzudan chalkashish yoki tayyorgarliksiz nutq so'zlayotganda zarur bo'ladi. Fikrni bayon etish vaqtida bexosdan uzilish bo'lishi yoqimsiz holat albatta. Bunday holatda notiq hayajonga berilmasdan o'z nutqini uzluksiz davom ettirishi zarur.

Yana bir muhim jihat –nutq jarayonida so'zlarni o'z o'rnida, o'z mazmunida ishlata olishdir. So'z –nutq madaniyatining asosiy xomashyosidir. Agar so'z o'z o'rnida va mazmunida ishlatilmasa, uning qudrati va ta'sir kuchi asta-sekin susayadi. So'zni ma'nosiga e'tibor bergan holda qo'llash, mavzuga mos tarzda talaffuz qilish nutq madaniyatining muhim talablaridan biri hisoblanadi.

Nutqning ta'sirchanligini oshirish bevosita notiqning shaxsiga, madaniyatiga, so'z va harakatlardan mohirona foydalana olishiga bog'liq. Shuningdek, notiqning

nutqdagi fikr va dalillarga o'z shaxsiy qarashlari va munosabatini bildirishi ham muhim.

Nutq ta'sirchanligini oshirish usullari shu tarzda tartibga solinadi:

1. Bolalar tarbiyasi: Bolalarga nutq bilan bog'liq o'yinlar, kitoblar, va faolliklar orqali nutq ta'limi berilishi.

2. Ko'p fikrlilikni oshirish: Fikrlilik va kreativlikni oshirish uchun ijodiy mashqlar, muhokamalar va innovatsion usullar bilan faolliklarni tashkil etish.

3. Muhokama va javob berish: Nutq muhokamasini oshirish uchun bajarilgan savollarga javob berish va o'ylangan mazmunlardan foydalanish.

4. Ta'riflash va tasvirlash: Nutqni ochiq, aniq va ohangdor qilish uchun tasvirlash, izohni qo'llash va ta'riflash usullaridan foydalanish.

5. Tarjima: Bir tilni boshqa tilga tarjima qilib nutqni izohlash, o'rnatish va ta'sirchanlikni oshirish.

6. Tayyorlov usullari: Nutq tayyorlash uchun real narsalar, o'yinlar va texnologiyalardan foydalanish.

7. Ovoz va ohang: Ovozni to'g'ri ishlatish, ohang usullari orqali nutq ta'sirchanligini oshirish.

8. Kommunikatsiya ko'nikmalari: Ishonchni yaratadigan, empatiya ko'nikmalari va qo'llab-quvvatlovchi so'zlarni o'rganish orqali nutqning ta'sirchanligini oshirish.

10. Gaplashishga tayyorlash: O'zini gaplashish, to'g'ri fikrlash, nutq va javobni tayyorlash, faol eshitish va gaplashish uchun harakatlarni o'rganish.

Fikrni bayon qilayotganda notiq o'zini erkin tutishi, uyalish, tortinish kabi holatlardan yiroq bo'lishi muhim shartlardan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, nutq davomida ortiqcha harakatlar va imo-ishoralardan saqlanish zarur bo'ladi. Xulosa qilib aytganda, nutq shunday jarangli ifodalanishi kerakki, tinglovchi qalbini zabt etishi natijasida unda notiqqa nisbatan ishonchi ortishi, uni ko'pni ko'rgan, bilimli inson deb tan olishdan boshqa chorasi qolmasligi kerak va yuqoridagi usullar nutq ta'sirchanligini oshirishga yordam beradi va insonning o'zini chiroyli, samimiy va sifatli shaklda ifoda qilishiga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bekmirzayev N. Notiqlik san'ati asoslari. T.: Yangi asr. – 2008.
2. Kaykovus. Qobusnoma. Toshkent: Istiqlol. – 1994.
3. Mahmudov N. O'qituvchi nutqi madaniyati. Toshkent: A.Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti.–2007.
4. Muhiddinov A.G. O'quv jarayonidagi nutq faoliyati. –T.: O'qituvchi. -1995